

УДК 378.1

В.В. Халін,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)**ВПЛИВ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ НА ХУДОЖНЄ СПРИЙМАННЯ ЛІТЕРАТУРИ
СТУДЕНТАМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ**

У статті розглянуто проблему впливу мовленнєвого розвитку на художнє сприймання літератури студентами філологічних факультетів, проаналізовано систему вправ, спрямовану на лексико-стилістичний розвиток студентів, в основі якої – розуміння прироценого значення слова в художньому контексті.

Нинішній етап удосконалення й розвитку освіти, поряд з іншими факторами, передбачає просування в освітню сферу останніх досягнень фундаментальної науки, особливо тих, що сприяють формуванню цілісного світосприймання й наукових методів мислення [1: 113]. А це означає, що майбутній учитель повинен набути у вищому навчальному закладі вмінь трансформувати фундаментальні знання в педагогічні технології.

Отже, своє прагнення та вміння пізнавати і вчитися, свою любов до літератури й захоплення її високими морально-естетичними об'єктами вчитель має використати як засіб, що викликає такі ж прагнення, таку ж любов і таке ж захоплення учнів.

Своєрідність формування художнього сприймання студентів-філологів полягає в тому, що на забезпечення цього процесу спрямований науково розроблений навчальний план, який передбачає вивчення частини теоретико-літературних і філологічних предметів, а також історико-літературних і методико-літературних курсів та філософських дисциплін, які у своїй системі мають забезпечити всебічну професійну підготовку вчителя мови та літератури. Не викликає сумніву, що передбачена система навчальних дисциплін, постійно вдосконалюючись, у цілому успішно справляється із завданням підготовки вчителів-словесників до викладання мови й літератури, вчителів, що самі мають необхідний рівень розвитку літературно-художнього сприймання і здатні розвивати його в учнів.

Проблеми художнього сприймання творів літератури стали предметом дослідження відомих методистів Н.Й. Волошиної, Є.А. Пасічника, Б.І. Степанишина, С.О. Пультера, А.М. Лісовського та інших.

Проте життя не стоїть на місці, а отже, і сам розвиток освіти, і нові завдання, що зумовлені викликом ХХІ століття, потребують дальшого вдосконалення освіти й виховання учнів, більш високого рівня їх художнього сприймання і естетичного розвитку. Звідси і зростання вимог до професійної підготовки вчителів у ВНЗ.

Літературний твір як явище духовної культури поза сприйняттям його читачем практично не існує, а творчий процес у самому бутті мистецтва слова набирає свого завершення лише в акті його духовного сприймання.

Таким чином, художнє сприймання є естетичним переживанням художнього змісту твору, і це переживання невіддільне від пізнавальної діяльності реципієнта, воно визначає її специфіку й надає їй активного творчого характеру; при цьому художня правда сприймається реципієнтом тією мірою, в якій вона сприймається як естетична цінність, а через естетичне – і як етична цінність, а отже, естетичний зміст твору виступає як похідне від взаємодії суб'єкта й об'єкта сприймання [2: 33]. Звідси – важливість розуміння структури художнього сприймання й необхідність її врахування як фактору, опора на який необхідна для формування професійно підготовленого викладача літератури і грамотного читача. Виходячи з того, що література – це мистецтво слова, підкреслимо роль у художньому сприйманні розуміння особливостей самого феномену художнього мовлення, яке є одним із основних компонентів літературного твору. Стало традиційним виділяти в мовленнєвій структурі тексту такі елементи:

- а) шар матеріального утворення – об'єкт безпосередньо чуттєвого сприймання;
- б) шар предметно-уявлюваного – шар образної реконструкції;
- в) шар предметно-неуявлюваного – шар художнього значення [3: 3].

Зазначені три шари можна розглядати як сходинки, якими рухається сприймально-пізнавальний процес літературного твору. Його початком є безпосередньо-чуттєвий момент, зумовлений впливом на органи чуття промовленого або написаного тексту, зміст якого є основою для збудження конкретних уявлень реципієнта, які виступають як результат образної реконструкції, що, у свою чергу, є носієм предметно-неуявленого художнього значення. Звідси зрозуміле відоме твердження про образ як зміст слова й форму ідеї.

Говорячи про взаємозв'язок мовленнєвого розвитку та художнього сприймання літературного твору студентами філологічних факультетів, необхідно враховувати, по-перше, складність процесу художнього сприймання твору; по-друге, його активний і творчий характер, що зумовлює самостійне відкриття читачем художньої істини в системі зображених автором образів та ситуацій. А по-третє, необхідно враховувати, що перед нами не учні, а студенти-філологи, для яких сприймання, розуміння й аналіз творів художньої літератури є засобом професійного зростання, набуття професії вчителя-словесника.

Безперечно, в основі формування художнього сприймання студентів лежить розвиток у них тих якостей, які необхідні читачеві; до них належить розвиток відтворюючої уяви, здатності емоційного реагування на події й ситуації твору, формування спостережливості й емоційної пам'яті, почуття слова тощо.

Для цього, крім традиційних видів роботи, необхідні такі, що поглиблюють психологічну настанову на зустріч з автором і його твором; забезпечують спрямування процесу осягнення художнього твору в русло діалогу з автором; розвивають емоційно-художню сферу особистості студентів, зокрема здатність до конкретно-наочних уявлень (відтворююча уява), асоціативно-образні зв'язки, творчу уяву, художню чутливість,

здатність реагувати на емоційний світ художнього твору, сприймати відтінки художнього слова в контексті твору.

Проведення практичних і лабораторних занять переконує, що для формування глибокого естетичного сприймання необхідна така ж глибока увага до слова, розуміння його відтінків у тексті та його здатності набувати прирошеного значення в залежності від того, у якому сусідстві воно знаходиться. А отже, необхідне розуміння й таких явищ, як ефект різного сприйняття одного й того ж образу, коли він виступає в різному оточенні, і формування естетичного сприймання предметного середовища.

Таким чином, перед нами постає необхідність поглиблення стилістичної роботи на заняттях не тільки з літератури, але й з мови. Для цього студентам потрібно давати вправи на вияснення смислу, що передається змістом підкресленого слова у різних реченнях. Наприклад:

Іменники

Висота будинку була більша, ніж ми надіялись.

Висота його думок нікому не була потрібна.

Прикметники

Дідусь робив дерев'яні ложки.

Ноги робились дерев'яними, і вона часто зупинялась.

Дієслова

Діти несли кошики з осінніми грибами.

І де тебе носить нечиста сила? – закричала вона.

Важливу роль у формуванні уваги до слова відіграють також переклади текстів, ускладнених тим, що ряд слів у них має прирошений, метафоричний смисл. Наприклад:

Звезди

В звездную ночь песчинки смотрят в небо, как в зеркало, и каждая легко находит себя среди других, подобных ей песчинок.

Это так просто – найти себя: стоит только посмотреть в небо и поискать самую яркую звезду. Чем ярче звезда, тем легче жить на свете песчинке [4: 184].

Зорі

У зоряну ніч піщинки дивляться в небо, як у дзеркало, і кожна легко знаходить себе серед інших, подібних до неї піщинок.

Це так просто – знайти себе: варто лише подивитися в небо і пошукати найяскравішу зірку. Чим яскравіша зірка, тим легше жити на світі піщинці.

Для формування і поглиблення естетичного сприймання предметного середовища, яке оточує студентів, необхідно проводити бесіди-спогади про предмети природи, що запам'яталися з дитинства, вулиці рідного міста, школу, написання творів-мініатюр, есеїв тощо. Наприклад:

Шкільний дзвінок

Біля нашої школи стояла стара дерев'яна церква. Кажуть, що її багато разів закривали, хотіли знищити, але селяни завжди відстоювали свою церкву. І коли я згадую шкільний дзвоник, мені здається, що в ньому звучав відгомін церковного дзвону, який кликав до духовного, вічного...

У такому баченні згадок дитинства постає здатність студентів до естетичного сприйняття навколишнього світу [5: 37].

У процесі практичної реалізації поставлених завдань відбувається постійне вдосконалення системи й видів робіт, метою яких виступало зростання рівня і глибини естетичного сприймання епічних творів студентами філологічних факультетів.

Отже, очевидна важливість здійснення комплексного підходу для забезпечення загально-філологічного і літературознавчого розвитку студентів, збагачення їх психолого-педагогічних та філософських знань, які необхідні для успішного діалогу реципієнта з твором художньої літератури.

Практика підтверджує ефективність використання системи вправ, спрямованих на лексико-стилістичний розвиток студентів-філологів, в основі яких – розуміння прирошеного значення слова в художньому контексті, а також виконання творчих завдань, що передбачають розвиток здатності сприймати образну конкретизацію і образне узагальнення, взаємозв'язок зображених подій, ситуацій, деталей та образів і виражених ними художньо-естетичних сутностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Україна: інтелект нації на межі століть. Колективна монографія / Керівник авторського колективу В.К. Врублевський. – К.: Інтелект, 2000. – 516 с.
2. Мазепа В.І. Художня творчість як пізнання. – К.: Наукова думка, 1974. – 216 с.
3. Тарасов Л.Ф. Поэтическая речь. – Харьков: Изд. при Харьковском университете объединения "Вища школа", 1976. – 140 с.
4. Кривин Фелікс. Калейдоскоп. – Ужгород: Карпати, 1965. – 178 с.
5. Кучерюк Д.Ю. Естетичне сприйняття предметного середовища. – К.: Наукова думка, 1973. – 144 с.

Матеріал надійшов до редакції 18.04.2007 р.

Халин В.В. Влияние языкового развития на художественное восприятие литературы студентами филологических факультетов.

В статье рассматривается проблема влияния языкового развития на художественное восприятие литературы студентами филологических факультетов, проанализирована система упражнений, направленная на лексико-стилистическое развитие студентов, в основе которой – осмысление приращенного значения слова в художественном контексте.

Khalin V.V. Influence of speech development on artistic perception of literature by students of philological faculties.

The article features the influence of speech development on artistic perception of literature by students of philological faculties. The analysis of the system of exercises aimed at lexical-stylistic development of students, based on understanding of the enriched meaning of the word in the artistic context is represented in the article.